

RACHEL FRUTIGER

Rége, amikor anyám genfi iskoláseveiről mesélt, és akkori barátinőről, Pénélope Craigie-ről és Rachel Frutiger-ről, — én csak anyámat láttam, olyan-nak, amilyenek ismertem, amint a Jean-Jaques-sziget fái alatt sétálgat más hölgyekkel, a két nagy fehér híd s a kék víz között. Csak sokkal később, egy nyári, kanton-beli bójtnapon, amikor végigmentem Plainpalais-n, — akkor érttettem meg, hogy kislányokról volt szó. És láttam őket, azokhoz a kislányokhoz hasonlóknak, akiket a minap láttam, iskolatáska a hátukon és két hajfonat az iskolatáska felett, amint mennek, kettesével, hármásával, négyesével, karöltve, hogy átkeljenek a zsufolt utcákon. Tudtam, ki volt „az a két kis francia”: a két barna hajfonat, anyám; a két szőke hajfonat, Jane néném. És végigmentem egy úton, a város szíve felé, — alighanem ez volt iskolájuk útja. De megvan-e még az iskola? Úgy hívták: „a Jó Pásztor Intézete”, sőt, talán: „a Jó Pásztorok Intézete”. Természetesen a „lehető legjobb iskola” volt, és az igazgatónő, nagyapámról beszélve, így szólt:

— Igazán, ezeknek a franciáknak a gőgje! Az jut eszébe, hogy lányait a város legelőkelőbb intézetébe küldje, noha még a havi díjakat sem tudja rendszeresen fizetni!

Milyen arisztokratikus lehetett az az intézet! Bizonyára eltűnt, annyi más arisztokratikus dologgal együtt! Idejárt egy valódi kis német herceglány; és nagyon előkelő és nagyon csunya angol kislányok, akiket, példának okáért, így hívtak: „a Tiszteletreméltó Mildred Taylor”. És volt itt három vöröshajú nővér, akik valamilyen barbár nyelven beszéltek, óra alatt egymást rugdosták a pad alatt, és nyakukon nagy aranykeresztet viseltek. Egy inas kísérette őket s a kapu előtt őrt állt. „A Prok nővérek”-nek nevezték őket. Az előadásom, amikor nem civakodtak, aranykeresztjüket szopogatták, ahelyett, hogy jegyezgettek volna. Egy napon az egyik kereszt leszakadt s a padlóra esett; ekkor látni lehetett, hogy belül kivárt; valami folyadék ömlött ki belőle. A felügyelőnő fölvette s a tanárnőhöz fordulva felkiáltott:

— Asszonyom, ez éter!

A Prok-nővérek olyan vörösek lettek, mint a hajuk, s a két asszony egymásra meredt egy jó percig, anélkül, hogy valamit is szóltak volna...

Megkísérlem, hogy lássam Pénélope Craigie-t. De nevének felerésze egy márványból való alacsony-dombormű: a szövőszéke előtt ülő *Pénélopé* s mellette egy kis háromágú lapos mécses meggyújtva, jeléül, hogy éjszaka van.

A „Craigie” északi hegyeket juttat eszembe. De ez azért van, mert tudom, hogy a Reykjavik-i skót kápolna lelkészének volt a lánya, Izlandban. A kis Craigie szőke és ideges lehetett, ökölnyi fejjel, világosszürke szempárral és óriási, cseresznyepiros szalagokkal két fakó hajfonata végében. Még télen is igen bő bőrszandált viselt, mezítlábra. És mindezért, és mivel oly messziről jött, és nagyon hontalannak érezhette magát, és mert vontatott hangja volt és kiejtéséhez mindenféle bájos mellézköngé járult, — a két kis francia egyike szíve mélyén szerette őt.

Rachel Frutiger egy bankár lánya volt, aki nagy házat birtokolt a Bergues-rakparton. Rachel valóságos kis genfi nő volt, mint a többiek, hibás kiejtéssel, és így esküdözött: óh! atyám!

Karácsony előtt néhány nappal, a tanév végefelé az igazgatónő egy intés-sel magához hívta a két kis franciát.

— Már két hete, hogy azt írta nekem az önök papája: hamarosan megküldi az elmaradt kéthavi pénzt. Mondják meg neki a nevemben, hogy ezt a számlát ki kell egyenlítenie karácsony előtt, ez a végső haladék.

Nagyapám régi családból származott: saját címerével ellátott ezüst tálai és asztalneműi voltak, meg egy mesés, különböző értékes anyagokkal berakott triktrak-játéka. Megvolt a politikai nézete is, és emiatt atyja kitagadta, majd a Vegyes Bizottság börtönbe zárta; végül az Uralkodóherceg kormánya száműzte. Így tehát Genfben élt, a többi száműzött körében. Üldözöttek és legyőzöttek voltak; de egyúttal egy nagy nemzedék emberei. Jól, vagy rosszul, rendkívüli dolgokat műveltek, amelyekből még visszhangzott Európa. Olyan emberek, akiket nem is ismertek, foglalkoztak velük, csodálták és szerették őket. Elsősorban Sue és Barbès urak voltak nagyapám barátai. Egyszer Sue úrnak, Bath-ból visszatérőben, be kellett mutatnia útlevelét a német vámhivatalok egyikén, és a vámtiszt így szólott hozzá:

— Elűhène Zue ? igen ? a Bolygó Zsidó ! a Bagoly ! a Gyilkos !

És Barbès úr egy napon, amikor elment „Franciaországot nézni” a Gex-i út cölöp-határa felől, egészen megindultan tért vissza, egy történettel, amelyet el kellett beszélnie. Egy kővel megrakott kordésorral találkozott, amely a Jurá-ból érkezett. Közvetlenül előtte az egyik kordé megrekedt a sárban s a kordésor megállt. A kocsis kiabált, a lovak húztak, semmi sem mozdult. Végül is, fejét a ló felé fordítva s annak orrcimpáit gyöngéden megérintve, így szólott a kocsis:

— Gyerünk, öreg Barbès-m, rugaszkodj már neki !

És itt voltak az emberiség megváltói, akik útrakeltek, hogy megalapítsák a falansztereket Amerikában. És az elhanyagolt üstökű álmódosók, az utolsó saint-simonisták, akik olyan lágy hangon s oly hosszasan ecsetelték a jövő társadalom szépségeit, hogy az ember nem mert húsz franknál kevesebbet kölcsönözni nekik. És ezek a szegény lengyel menekültek ! És az olasz összeesküvők, akik egyebet sem tudakoltak, mint azt, hogy mennyiért kapható egy gyilkos !

Ezúttal megint azt mondta nagyapám, hogy az igazgatónő igazán várhat; s hogy a pénz Franciaországból a jövő hónap első napjaiban érkezik. És mindjárt ezután eladta triktrak-játékát egy régiségkereskedőnek, hogy meghívhassa néhány barátját karácsonyi vacsorára, s hogy fényes adományt tehessen a Száműzöttek Pénztárába.

Karácsony előtti napon, a tanítás befejeztével minden tanuló az igazgatónő irodájába ment, hogy egy kis virágscokorral együtt átadják a szüleiktől rájukbízott borítékokat. A kis franciák szívesen maradtak volna utolsóknak, de Rachel Frutiger még nem fejezte be könyvei és füzetei rendezését.

— Nos, jól van, lássuk hát, kisasszonyok... — mondta az igazgatónő.

A két kis francia egyszerre beszélt:

— Papa azt mondta, hogy a jövő hónapban kapja meg a pénzt Franciaországból. Azt mondta...

— Szóval semmit sem hoztak ? Nos jól van, amíg a megfelelő tiszteletdíjat meg nem fizették, nem lehetnek jelen az előadásokon. Mondják meg nevemben a papájuknak !

Ekkor Rachel Frutiger közelebb lépett.

— Asszonyom, — szólott, — én sem hoztam önnek semmit.

— Hogyan, ön Frutiger kisasszony ?

— Nem, asszonyom, papa a pénzt karácsony után küldi el önnek. Jönnek, franciák ?

Odakint Rachelen zavar vett erőt, egy fának támaszkodott mozdulatlan.

— Miattunk tetted ezt. Van nálad pénz !

— De nincs, esküszöm !

Viaszkodott, iskolatáskája kinyílt s abból az irkákkal együtt egy boríték hullott ki, amely a kövezetet érve megcsendült. Rachel Frutiger felkiáltott: óh,

atyám! Összeszedte irkáit és borítékját s anélkül, hogy bármit is meghallgatott, vagy mondott volna búcsúzóra, futásnak eredt.

Az iskolaév kezdetével, minthogy nem jött meg a pénz Franciaországból, és mivel nem illett a papának gondot okozni, — színlelték, mintha iskolába járnának. Útnak eredtek, táskával a hátukon. Egy órát azzal töltöttek, hogy szilárdra építették a Plainpalais terén emelt hőembert. De ezután mit csinálnak? A belvárosban nem mertek sétálgatni, mert félték, hogy az intézet valamelyik növendéke meglátja őket. Egy napon megkísérelték, hogy kerülő úton a Rhône-utcaig menjenek, hogy itt kényelmesen megszemléljék a huszonöt pengéjű Kést, amely egy kirakatban volt kitéve. De Pénélope éppen a késes boltja mellett lakott. És a sikátorokban való hosszas gyaloglás után elszorult a kis franciák szíve.

Többé Plainpalais-n sem maradhattak: minden pillanatban azt kockáztatták ezzel, hogy papával, vagy mamával találkoznak. Tehát a külvárosokra vetették magukat; hosszú, szomorú utcákon haladtak végig, az Arve mentén, vagy a Carouge irányában. Fogták egymás kezét. Hamar elfáradtak. Úgy érezték, veszedelmek környékezik őket. Réműletes találkozásaik voltak. Egyszer egy sörrel beszívott munkás, pillanatnyi egyensúlyra lelve az úttest közepén, megkockáztatta, hogy kitarja karjait; s látva, hogy nem dől el, társalgásba kezdett mély hangon, hévvel. Az asszonyok tekintetüket félrefordítva haladtak tovább. De a kis franciák, akiknek udjongság volt ez, megálltak és nézték. A munkás ekkor egyenesen feléjük fordult; az a veszély fenyegetett, hogy közelükbe jön; és hangja sokáig követte őket, rájuk terelve a járókelők figyelmét. Távolabb suhancok ijesztettek rájuk, kiabálva, amint elhaladtak előttük. Mások megszólították őket. Egyikük még meg is merészelte rángatni az egyik szőke copfot, mint ahogyan egy csengettyút szokás. Ezért pofont kapott. Igen rövid győzelmi pillanat: a futás rögtön újra kezdődött; visszavonulás a hó fedezéke alatt, akárcsak az oroszországi visszavonulás. Elképedés és gyanú kísérte ezeket a diáklányokat, akiket az utcán lehetett látni azokban az órákban, amikor a többiek mind előadáson voltak. És egyik este a cselédlány így szólt a mamához:

— Furcsa, mennyire bepiszkolódnak a kisasszonyok az intézetben néhány napja!

Mostanában hozzászórtak, hogy lecke és írásbeli feladat nélkül éljenek napok óta. Az iskola már feledésbe ment; más dolog kezdődött. A táskának, amelyet vállukon viseltek, nem volt több értelme, csupán a fáradságot növelő súly volt, a rangvesztés érzéséhez járuló komédia; mentek, anélkül, hogy bármit is láttak volna maguk előtt. Az óra maradt meg egyetlen világos gondolatnak kábult elméjükben: pontos időben térni haza, mintha csak az intézetből érkeznének.

Egyszer egy zsákutca mélyén félig nyitott díszkapufélét fedeztek fel. Kerestülmentek egy udvaron, elhagyatott épületek között, s egy hatalmas, ketős szárnyasajtóval találkoztak szembe, amely homályos helyre nyílt. Beléptek. Terem volt itt, csodálatos méretekkel. Aféle gát, mint a kikötőké, emelkedett a háttérben. Néhány lépcsőfokon fellépkedtek s az egyik szélén leereszkedtek egy lejtős síkon. Itt biztonságban érezte magát az ember, mint valami magaslaton épített erődben, ahonnan áttekinthető egy síkság, vagy a tenger. Fejüket felfelé fordítva, láthatták a tetőzet gerendáit és egyéb alkatrészeit, amelyek egymást keresztelték a homályban, ahol pókhálók rezegtek. Mihelyt hangos beszédre merészkedtek a gyerekek, nekiláttak, hogy átkutassák imént felfedezett birodalmukat; és megrémültek, mivel váratlanul, a ládák és hordók közt, közel a talajhoz, egy szempárt pillantottak meg, amely merően nézte őket. Egy macska volt, és most rajta volt a sor, hogy megijedjen, amikor a lányok kezeikkel hadonásztak felé.

Hosszasan vizsgálódtak, mire észrevették, hogy a bejárati kapu fölött egy kis szoba van, s hogy a gát egyik végéből kiinduló létra vezet a szoba ajtajához. Úgy tünt nekik, hogy ezt a létrát azóta hozták ide és állították fel, amióta ők beléptek a terembe, — annyira megdöbentek, hogy azt korábban nem látták. Pillanatnyi habozás után nem állhattak ellent a váagnak, hogy megnézzék, mi van abban a szobában; és hamarosan fölfelé kapaszkodtak a létrán. De a létrafokok közt megpillantott úr megszedítette őket, és titkon félték az elhagyatott szobától.

Még a közepéig sem értek a létrának, amikor észrevették, hogy sötétedik; leereszkedtek, és egészen a Plainpalais első utcáig futottak.

Két napon át keresgéltek a zsákutcát s a nagy kaput. Olyan környék volt ez, ahol elrejtőzhetnek és megpihenhetnek; kalóz-, vagy háborúsi-játéokra is jó hely volt. És ez az ismeretlen szoba a terem fölött mint a menny a föld fölött... Harmadnapra felismerték a zsákutcát. De a nagykapu zárva volt, s ezt a hirdetményt olvashatták: *kiadó; közelebbi felvilágosítás*... És ők újra csak járkáltak, keresztül-kasul a külvárosokon. A hó latyakká olvadt. Émelyítő, hideg és áporodott szagok szálltak fel a szemétrakásokból s a csatornákból, és beléjük ivódtak. Szaporán lépkedtek, és többé nem szóltak semmit. Hány hónapja tart ez az életmód? Pontosam: tizenegy napja.

Ezek elteltével Sue úr megegyszer visszatért Angliából. Eszébejutott, hogy csak úgy átvigye a Kontinensre; de annyi holmit hagyott Angliában, hogy nyilvánvaló volt: ez csupán átmeneti éghajlatváltoztatás. Sue úrnak londoni szobájánál volt egy saját természetére formált próbabábuja; londoni cipésznél saját lábairól, külön-külön készített mintaöntvénye; és londoni kalaposánál valami megnevezhetetlen jószág, amely olyan formájú volt, mint a saját feje. Sue úr úgy érkezett, ahogy utazni illett: jól bodorított hajjal és ingén jól redőzött mellfodorral. Kissé meghajolva ült és szép kezeit átkulcsolta keresztbevetett térdéin. Félénk volt és keveset beszélt. Bús volt. De nem azért, mert hajdan kizárták a Jockey-Clubból, — sem, mivel regényeit a kispolgárok kezében látta, akikhez semmi köze sem volt. Egyszerűen azért volt ez, mert öregedett és a Pall Mall járdájára kevésbé karcsú árnyékot vetett, mint régente.

Ha valaki annyira elkülönült a világtól, mint ő, — fényes nevelése és csi-szaltsága révén, amelynek titka örökre elveszett, — csodálkozott az ember, hogy Sue úr érdeklődött a mindennapi apróságok iránt. Tehát, tüstént látta, hogy a gyermekek boldogtalanok; magával vezette őket a kertbe és mindent elmeséltetett velük. Másnap a kis franciákat visszaküldték a Kiváló Pásztorok Intézetébe.

Tiszta és fehér gyermekkor, gondosan fésült haj, apró meztelen lábak szandálban, Genf édessége, evangéliumi erényekkel át- meg átitatott kicsiny lelkek, — gyakran gondolok rátok, anyám Szent Bibliáját és Énekgyűjteményét lapozgatva, — amelyeknek fekete kötésébe hatalmas keresztet nyomtattak. Gyakran gondoltam rá, hogy elbeszélem rólatok mindazt, amit most megírtam. Úgy sejttem, legrejtettebb életetekbe titkon belévegyültek az Énekek bánatos zenéjükkel. Rachel Frutiger, ki szeretted a szerelmet, — bizonyára többre becsülte azt a vonalmat, amely oly gyöngéden zengi:

Közelebb, Istenem...

De minden ének közül a legszebb az, amelynek ismétlődő verssora:

Maradj velünk, Uram, maradj velünk.

Kárpáty Csilla fordítása